

Определены функции политической идеологии в современном обществе и роль идеологии в процессе модернизации политических отношений.

This article is dedicated to the study of political ideology as a factor in the formation of the party system. The main stages of the historical genesis of the ideology of the Ukrainian scientific discourse. Defined function of political ideology in modern society and the role of ideology in the process of modernization of political relations.

Стаття надійшла до редколегії 31.10.2012

УДК 322: 261.7

Лазор К. П., НУ «ОЮА»

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІТИКИ ТА РЕЛІГІЇ

Статтю присвячено дослідженню взаємодії політики та релігії. Проаналізовано інституційний (держава, церква, політичні партії та ін.) та функціональний виміри відносин. Визначено особливості теоретичних інтерпретацій взаємодії політики та релігії на окремих історичних етапах.

Дослідження механізмів взаємодії політичних інститутів і акторів політичного процесу з релігійними вченнями і організаціями актуалізується у зв'язку з наступними факторами.

По-перше, необхідністю дати ґрунтовний науковий аналіз впливу релігійних уявлень на діяльність громадських груп і співтовариств.

По-друге, визначити роль релігійного чинника в процесі формування політичних цінностей і політичної культури.

По-третє, особливу суспільну значимість релігійні доктрини набувають в перехідні періоди розвитку суспільства, коли кризові явища, які охоплюють ціннісну, духовну сферу суспільного життя поступово переносяться на правові основи існування держави, економіки, політики.

Проблема взаємодії політики і релігії в сучасній пізнавальній ситуації стає об'єктом міждисциплінарного наукового синтезу з використанням евристичного потенціалу філософських, соціальних, політичних, економічних парадигм і концепцій.

В умовах духовного та національного відродження, міжконфесійного протистояння інтерес до дослідження проблеми взаємовідносин політики і релігії значно зріс. Посилилася увага дослідників до аналізу державно-церковних відносин, етнонаціональної самобутності, ролі релігійного чинника в суспільно-політичному житті та ін.

В цілому, «Політика і релігія як соціокультурні утворення покликані задовольняти певні суспільні потреби, для чого специфічним чином організується людська свідомість, діяльність, відносини, норми, установки та ін. Як інституалізовані форми політика і релігія представляють, генерують і транслиють різні соціальні та культурні зв'язки суб'єктів, визначають міру включення їх у процес соціальної однорідності суспільства, залучають широкі маси до здобутків культури, системи норм, цінностей, значень» [2, с. 17].

Сучасна політична та соціокультурна ситуація вимагає посилення взаємодії політики і релігії, перш за все в його інституціональній основі – церкві і державі.

Відбувається актуалізація проблеми пошуку оптимальної моделі цієї взаємодії за такими напрямками, як:

- взаємодія з органами державної влади та місцевого самоврядування;
- взаємодія з інститутами громадянського суспільства;
- взаємодія з політичними партіями та їх фракціями;
- вирішення майнових питань;
- комплекс питань, пов'язаних з теологічною освітою;
- нормативно-правове удосконалення забезпечення партнерства держави та релігійних конфесій.

Теоретичні основи міждисциплінарних досліджень взаємодії політики і релігії закладені в роботах таких авторів, як М. Азаркин, В. Багдасарян, І. Бальжик, П. Бергер, І. Бердников, Г. Дж. Берман, В. Бондаренко, М. Вебер, А. Венгеров, Е. Гілденс, І. Дзюбко, Е. Дюркгейм, Т. Євдокимова, С. Здіорук, А. Киридон, А. Козловський, К. Маркс, Л. Мітрохін, М. Мchedлова, Т. Парсонс, М. Рибачук, Г. Сергієнко, В. Якунін, П. Яроцький, Б. Ярош та ін

У роботах цих та інших авторів робляться спроби об'єктивно проаналізувати складні і суперечливі зв'язки між політикою і релігією, виділити певні канали та механізми їхньої взаємодії.

Сучасні західні філософи, соціологи, політологи, теологи застосовуючи різні наукові підходи до аналізу феномену релігії, також нерідко звертаються до дослідження різних аспектів її взаємодії з політичним простором. Систематизація різних інтерпретацій взаємодії політики і релігії в широкому соцікультурному контексті представлена в творах представників західної теології культури, богословів – Р. Гвардіні, Х. Р. Нібура, Е. Трельча, П.Тіліха, А.Швейцера, а також російських релігійних філософів – Н. Бердяєва, В. Соловйова, С. Франка, П. Флоренського та ін.

Для визначення основних принципів, на яких базується взаємодія політики і релігії, а також для визначення їх місця, ролі та соціальних функцій у суспільстві, необхідно звернутися до робіт визнаних західних філософів, соціологів і політологів – М. Вебера, Д. Белла, К. Мангейма, П. Рікера, Р. Мертон, Т. Парсонса, П. Сорокіна та ін

В українському науковому дискурсі також з'явився ряд робіт в яких проблема взаємодії політики і релігії аналізується переважно в історико-політологічному аспекті такими авторами як С. Здіорук, М. Киришко, П. Фенченко, А. Юраш та ін.

Серйозний академічний підхід в дослідженні проблеми показують сьогодні українські релігієзнавці – М. Бабій, В. Бондаренко, В. Лубський, Н. Кочан, М. Новиченко, П. Саух, О. Уткін та ін.

Суттєве значення для всебічного аналізу проблеми мають дослідження українських філософів, зокрема В. Андрушенка, Л. Губерського, А. Єрмоленка, С. Кримського, В. Михальченка, І. Надольного, М. Поповича, С. Пролеєва, В. Табачковського, В. Шинкарука та ін.

У дослідженні Т. Євдокимової виокремлюються такі характерні ознаки сучасної української моделі державно-церковних відносин: «конституційне закріплення відокремлення церкви від держави і школи від церкви, рівність всіх релігійних організацій і віросповідань перед законом, рівність громадян незалежно від їх ставлення до релігії, невтручання держави в діяльність релігійних організацій та ін. Хоча на практичному рівні обидві сторони не завжди послідовно дотримуються законодавчих нормативних актів, в цілому система церковно-державних і політико-релігійних відносин в своїх основних положеннях відповідає демократичним принципам, задовольняє права і свободи людини» [2, с. 28].

В умовах глобалізації та становлення інформаційного суспільства особливої актуальності набуває також взаємодія церкви з засобами масової інформації, незалежно від їх форми власності та взаємодія з використанням широких технологічних можливостей мережі Інтернет.

Можна погодитися з Б. Ісаєвим в тому, що «Численні конфлікти і політичні потрясіння, що відбуваються в сьогодинішньому світі, не можуть бути пояснені без з'ясування релігійного чинника в політиці. Релігія і раніше в значній мірі визначає підґрунтя політичного життя в більшості країн світу. Релігійний фактор відіграє значну роль у політичному житті і тих країн, де велика частина населення нерелігійних ... Релігія займає величезне місце в політичній культурі більшості країн і народів світу. Релігійна символіка присутня в якості складової частини символіки держав, політичних партій, громадських організацій. Релігійні свята є також і державними практично у всіх країнах світу ... З'явилися такі терміни, як «політизація релігії» і «релігізація політики». На рубежі століть стало ясно, що «релігізація» політики є фактором досить постійним, що охопила в тій чи іншій мірі майже всі країни світу» [3].

Слід зазначити, що ефективність і спрямованість взаємодії державної влади і церкви залежить від позиції державних інститутів, нормативної правової бази (насамперед – положень Конституції), позиції церкви і її відношення до моделей державного устрою (в тому числі – концепції «світської держави»), політичної ситуації, культурної складової, яка включає рівень толерантності суспільства, розвиненості інститутів громадянського суспільства.

На думку Т. Євдокимової «Регулятивні, інтегративні та інші функції політики і релігії в історії часто перетиналися, тому вони вимушені були виступати разом. Репрезентуючи ту чи іншу культуру, виступаючи її органічною складовою релігія і політика як інституалізовані форми суспільного життя і сьогодні зберігають можливість взаємодії» [2, с. 36].

При цьому, на думку Е. Аванесової «Тероризм, війни, а також численні конфлікти, що мають місце в сучасному світі, дуже часто містять, крім інших, і релігійний вимір. Очевидно, що стабільні і плідні відносини між релігією та політикою є не єдиною, але все ж значущою складовою суспільної стабільності» [1].

Процес виникнення, розвитку та зміни релігійних доктрин і уявлень впродовж тисячоліть свідчить про історичний характер релігії.

У ході суспільно-політичної еволюції сформувалися теологічні теорії походження релігії та наукові теорії, які акумулюють евристичний потенціал досягнень філософії, культурології, соціології, політології, психології, права, економіки та ін.

Насамперед розглянемо теорії походження релігії, які поділяють релігійну точку зору на світ – теологічні теорії, які включають традиціоналістську, теїстичної та академічну теорії.

У традиціоналістської теорії представлена точка зору на взаємодію політики і релігії, яка ґрунтується на беззастережній вірі, її засновниками виступали «батьки церкви» Афанасій Олександрійський, Василь Великий, Григорій Назіанзин, Іоанн Златоуст та Іоан Дамасін, Амвросій Медіоланський, Августин Блаженний, Ієронім, Тертуліана, Фома Аквінський та ін Так, Фома Аквінський у праці «Сума теології» стверджує пріоритет одкровення над знанням, віри над розумом, теології над філософією та наукою.

У теїстичної теорії походження релігії обґрунтовується з точки зору божественного одкровення, яке з'являється на певному етапі духовного розвитку окремої особистості і цивілізації в цілому та пов'язано зі спробою наукового пояснення релігії.

Представники цієї концепції Декарт, Лейбніц, Герbart, Фіхте, Шеллінг та інші розглядали релігію як комплекс почуттів, ірраціональну свободу, яка не може бути досягнута раціональним мисленням.

У теорії «академічного» теїзму було зроблено наступний крок у процесі пояснення походження релігії.

У другій половині ХІХ століття в російському богослов'ї з'явилася школа академічної філософії, засновником якої був Ф. О. Голубинський. Його учень В. Д. Кудрявцев-Платонов виникнення релігії пояснює дією двох джерел: об'єктивного, (вплив Бога на дух людини) і суб'єктивного (засвоєння людиною цього впливу).

У російської релігійної філософії існує принципова відмінність теоретичних моделей релігійно-політичних відносин і моделей церковно-державних відносин. Ці відносини не можуть бути представлені як тотожні, а «Ідеальне відношення релігії і політики є відношення цілого і частини. Ідеальне відношення Церкви та держави є союз двох суверенних «царств». Таким чином, лише за наявності волі сутнісної активності Церква і держава спроможні

доповнювати і підсилювати дії один одного, складаючи свого роду «симфонію». Внутрішня свобода як Церкви, так і держави є основою їх гармонійної взаємодії та конструктивної співпраці у вирішенні соціальних проблем» [1].

Варто погодитись із Т. Євдокимовою у тому, що в історії України були такі періоди, коли релігія використовувалась як засіб мобілізації для політичної боротьби. «В кризові періоди релігійні ідеали і гасла часто виходили на перший план. Релігія в умовах секуляризації, відродження національної свідомості все більше пристосовується до світського способу життя і мислення, синтезуючись з ним. Вона може бути як бар'єром, що допомагає уникнути надмірної політизації суспільного життя, так і чинником для розпалювання воєнних конфліктів, особливо у поєднанні з крайнощами націоналізму і шовінізму» [2, с. 37].

Наукові теорії походження та сутності релігії говорять про наступні соціальних джерелах релігійного світогляду:

- початком релігії виступає міф про Сонце, який прістутствует у багатьох народів (Ф. Мюллер);

- інтерпретація релігії як ілюзії («опіум для народу»), яка виконує важливі соціальні функції (не завжди конструктивні);

- саме розмаїття релігій і їх очевидний зв'язок з різними типами суспільства призводять до того, що створені людиною цінності та ідеї починають розглядатися як продукт чужих сил або окремих істот – релігійних сил і богів;

- релігія розглядається як процес відчуження і самовідчуження, вона несе елемент ідеології (К. Маркс);

- функції релігії пов'язані з наявністю «священного» в суспільстві (Е. Дюркгейм), а модернізація і розвиток сучасних держав – з процесом десакралізації світу (М. Вебер);

- згідно з вченням Е. Дюркгейма, релігійна церемонія і ритуал мають істотне значення для згуртування членів групи і зміцнення солідарності;

- на думку М. Вебера «світові релігії» справили значний вплив на політику і історію становлення цивілізацій. Політичні та громадські рухи, які спиралися на релігії виступали акселератором соціально-політичних перетворень. Так, у роботі «протестантської етики і дух капіталізму» М. Вебер вважає, що протестантизм став основою капіталістичного світогляду;

– в теорії структурного функціоналізму (Т. Парсонс, Р. Мертон) релігія поряд з політикою розглядається в якості підсистеми сукупної соціальної системи – суспільства. У релігії основною є соціально-культурна складова, яка закріплює відповідні зразки поведінки, стабілізує і легітимізує соціальний порядок.

У процесі взаємодії політики і релігії виділяють кілька основних тенденцій. По-перше, «релігізація політики» та «політизація релігії». Релігізація політики проявляється в наступному: «– облік в політиці стану релігійності в суспільстві; – використання релігійного чинника для досягнення політичних цілей; – використання церквою державних мас-медіа для пропаганди віровчення; – створення можливостей для релігійного виховання в недержавних навчальних та виховних закладах; – розробка політики, що забезпечує нормальні умови для віруючих» [4, с. 77].

У свою чергу, політизація релігії характеризується такими факторами: «– участь у політичній діяльності служителів культу, релігійних організацій; – функціонування політичних партій і рухів на релігійній основі; – участь церкви у врегулюванні політичних та соціальних конфліктів» [4, с. 78].

У структурі політики і релігії можна виділити наступні компоненти.

По-перше, релігійна свідомість (релігійна ідеологія, теологія, релігійні доктрини) та політична свідомість (політичні ідеології лібералізму, консерватизму, соціалізму, соціал-демократії та ін, політична філософія, політичні теорії – інституціоналізм, функціоналізм, біхевіоралізм, теорія раціонального вибору та ін.)

По-друге, релігійна діяльність (проповіді, молитви, обряди, пост, богослужіння) і політична діяльність (політична участь, професійна політична діяльність та ін)

По-третє, релігійні організації (конфесії, церкви, секти тощо) і політичні організації (держава, політичні партії та ін.)

На думку російської дослідниці О. Аванесової формула ідеальної моделі релігійно-політичних відносин може бути представлена наступним чином: «немає автономії релігії і політики, немає поглинання релігії політикою або політики релігією. Ця формула описує як належний, так і готівковий рівень комунікації релігії і політики з тією різницею, що в першому випадку мається на увазі органічна гармонія, а в другому – відносини договору. Визначення даної формули дозволяє виявити (в якості відхилень від цього ідеального

відносини релігії і політики) та інші типи осмислення релігійно-політичних відносин, а саме: а) немає автономії релігії і політики, є поглинання релігією політики або політикою релігії; б) є автономія релігії і політики, немає поглинання релігією політики або політикою релігії. Релігійно-політична комунікація, побудована на підставі цих моделей, виявляється соціально деструктивною і веде до зникнення самої ситуації взаємодії релігії і політики» [1].

Специфічні соціальні функції притаманні як політиці так і релігії. Серед функцій політики можна виділити ідеологічну, нормативно-регулятивну, комунікативну, інтегративну, виховну, пізнавально-прогностичну.

До функцій релігії належать: світоглядна; морально-регулятивна, комунікативна, інтегративна, виховна, компенсаторна.

Трансформації взаємодії політичних і релігійних структур «репрезентують домінуючі тенденції сучасного духовного життя, його діалектичну суперечливість, що концептуально виокремлюється у єдності і взаємопереході протилежностей – політизації (як різновиду секуляризації) релігійного середовища та сакралізації (як різновиду десекуляризації) політичного. Тенденції секуляризації та десекуляризації проявляються в різних суспільствах, різних сферах духовності якісно відмінним чином, відображуючи в рефлексивній свідомості історичні форми взаємодії політики і релігії, держави і церкви» [2, с. 135].

Таким чином, в сучасних умовах, коли людство стоїть перед комплексом глобальних проблем і цивілізаційних викликів, відповідальність за світ, людське життя у всіх її проявах і вимірах стає простором, де зближуються і перехрещуються інтереси політики і релігії.

Діалог між політикою і релігією набуває нового соціального звучання, а необхідність гармонізації їх взаємин усвідомлюється як одна з важливих проблем цивілізаційного розвитку.

Бібліографічний список

1. Аванесова Е. Г. Взаимодействие религии и политики как философская проблема: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.13 / Е. Г. Аванесова. – Томск, 2003. – 145 с.
2. Євдокимова Т. В. Взаємовідносини політики і релігії в соціокультурному просторі (соціально-філософський аналіз): дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / Т. В. Євдокимова. – Київ, 2002. – 187 с.

3. Исаев Б. А. Теория политики: уч. пос. / Б. А. Исаев. – СПб. : Питер, 2008. – 464 с.
4. Ярош Б. О. Загальна теорія політики: навч. посіб. для студ. спец. «Політологія» вищ. навч. закладів / О. Б. Ярош. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту Ім. Лесі Українки, 2005. – 240 с.

Стаття посвячена дослідженню взаємодії політики і релігії. Проаналізовані інституціональне (державство, церква, політичні партії і др.) і функціональне вимірювання відносин. Визначено особливості теоретичних інтерпретацій взаємодії політики і релігії на окремих історичних етапах.

The article investigates the interaction of politics and religion. Analyzed institutional (state, church, political parties, etc.) and functional measurements of relations. The features of the theoretical interpretation of interaction politics and religion separate historical stages.

Стаття надійшла до редколегії 22.10.2012

УДК 321.01: 316.35

Сурвілайте Д. В., НУ «ОЮА»

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Статтю присвячено актуальній проблемі політичної науки – дослідженню впливу глобалізаційних процесів на процес формування молодіжної політики. Визначено, що раціональна молодіжна політика виступає важливим фактором забезпечення глобального розвитку.

Глобалізаційні процеси, які охоплюють у сучасному світі практично усі сфери життя більшості країн актуалізують дослідження молодіжних субкультур та їх специфіки, діяльності молодіжних організацій та об'єднань (у тому числі – політичних), трансформації молодіжної політики на глобальному, національному та локальному (регіональному) рівнях політичної взаємодії.

Процес глобалізації впливає на фінансово-економічний, політичний та соціокультурний простори, водночас слід враховувати, що глобалізація в різних країнах світу має як спільні характерис-